

**Didactic
Challenges**

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Education

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

DIDACTIC CHALLENGES III

Didactic Retrospective and Perspective
WHERE/HOW DO WE GO FROM HERE?

Conference Proceedings

DIDAKTIČKI IZAZOVI III

didaktička retrospektiva i perspektiva
KAMO I KAKO DALJE?

Zbornik radova
s međunarodne znanstvene konferencije

Osijek, 16th - 17th May 2019
Osijek, 16. - 17. svibnja 2019.

Suizdavač:

DIDAKTIČKI IZAZOVI III: DIDAKTIČKA RETROSPEKTIVA I PERSPEKTIVA
KAMO I KAKO DALJE?

DIDACTIC CHALLENGES III: DIDACTIC RETROSPECTIVE AND PERSPECTIVE
WHERE/HOW DO WE GO FROM HERE?

Zbornik radova

Conference Proceedings

Didactic Challenges

Međunarodna znanstvena konferencija
DIDAKTIČKI IZAZOVI III:
didaktička retrospektiva i perspektiva
KAMO I KAKO DALJE?

International Conference
DIDACTIC CHALLENGES III:
Didactic Retrospective and Perspective
WHERE/HOW DO WE GO FROM HERE?

ZBORNIK RADOVA
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛОЗОФСКИ
ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ

Pedagoška fakulteta

Osijek, 2020.

Izdavač:

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek, Republika Hrvatska

Suizdavač:

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima

Za izdavača:

prof. dr. sc. Damir Matanović

Uredništvo:

prof. dr. sc. Anđelka Peko (Osijek, Republika Hrvatska)
prof. dr. sc. Milena Ivanuš Grmek (Maribor, Republika Slovenija)
prof. dr. sc. Jasmina Delčeva Dizdarevikj (Skoplje, Republika Sjeverna Makedonija)

Recenzenti Zbornika:

prof. dr. sc. Zlatko Miliša, Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska
prof. dr. sc. Danimir Mandić, Učiteljski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija

Recenzenti radova:

izv. prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar; prof. dr. sc. Irella Bogut; prof. dr. sc. Edita Borić; doc. dr. sc. Tijana Borovac; doc. dr. sc. Maja Brust Nemet; doc. dr. sc. Lara Cakić; prof. dr. sc. Jasmina Delčeva Dizdarevikj; dr. sc. Karolina Dobi Barišić; izv. prof. dr. sc. Snježana Dobrota; doc. dr. sc. Snježana Dubovicki; izv. prof. dr. sc. Marina Đuranović; dr. sc. Tvrtko Galić; dr. sc. Senka Gazibara; dr. sc. Antonija Huljev; prof. dr. sc. Milena Ivanuš Grmek; doc. dr. sc. Manuela Karlak; doc. dr. sc. Ivica Kelam; prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić; doc. dr. sc. Irena Klasnić; izv. prof. dr. sc. Goran Livazović; izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš; doc. dr. sc. Valentina Majdenić; doc. dr. sc. Nevenka Maras; dr. sc. Dina Mehmedbegović Smith; dr. sc. Ana Mirković Moguš; prof. dr. sc. Vesnica Mlinarević; Diana Moslavac Bičvić; prof. dr. sc. Anđelka Peko; red. prof. art. Mira Perić; izv. prof. art. dr. sc. Antoaneta Radočaj Jerković; doc. dr. sc. Ksenija Romstein; dr. sc. Ida Somolanji Tokić; doc. dr. sc. Tihana Škojo; doc. dr. sc. Tomislav Topolovčan; izv. prof. dr. sc. Daria Tot; doc. dr. sc. Rahaela Varga; izv. prof. dr. sc. Tena Velki; izv. prof. dr. sc. Tihomir Živić

Lektura (hrvatski jezik): dr. sc. Antonija Huljev

Lektura (engleski jezik): doc. dr. sc. Rahaela Varga

Prijevod (engleski jezik): doc. dr. sc. Rahaela Varga; Ružica Tokić Zec

Korektura: dr. sc. Antonija Huljev

Naslovnica: izv. prof. art. Goran Kujundžić

UDK: Josipa Zetović

Priprema za tisak: Zebra, Vinkovci

Tisak: Zebra, Vinkovci

ISBN 978-953-6965-92-2

Publisher:

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Education, Osijek, Croatia

Co-publisher:

Croatian Academy of Sciences and Arts, The Center for Scientific Work in Vinkovci

For the publisher:

Professor Damir Matanović, Ph. D.

Editorial committee:

Professor Anđelka Peko, Ph. D. (Osijek, Croatia)

Professor Milena Ivanuš Grmek, Ph. D. (Maribor, Slovenia)

Professor Jasmina Delcheva Dizdarevikj, Ph. D. (Skopje, North Macedonia)

Reviewers of the Book of the Proceedings

Professor Zlatko Miliša, Faculty of Humanities and Social Sciences, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Croatia

prof. dr. sc. Danimir Mandić, Teacher Education Faculty, University of Belgrade, Serbia

Paper reviewers:

Associate Professor Emina Berbić Kolar, Ph. D.; Professor Irella Bogut, Ph. D.; Professor Edita Borić, Ph. D.; Assistant Professor Tijana Borovac, Ph. D.; Assistant Professor Maja Brust Nemet, Ph. D.; Assistant Professor Lara Cakić, Ph. D.; Professor Jasmina Delčeva Dizdarevikj, Ph. D.; Karolina Dobi Barišić, Ph. D.; Associate Professor Snježana Dobrota, Ph. D.; Assistant Professor Snježana Dubovicki, Ph. D.; Associate Professor Marina Đuranović, Ph. D.; Tvrtko Galić, Ph. D.; Senka Gazibara, Ph. D.; Antonija Huljev, Ph. D.; Professor Milena Ivanuš Grmek, Ph. D.; Assistant Professor Manuela Karlak, Ph. D.; Assistant Professor Ivica Kelam, Ph. D.; Professor Ljiljana Kolenić, Ph. D.; Assistant Professor Irena Klasnić, Ph. D.; Associate Professor Goran Livazović, Ph. D.; Associate Professor Mirko Lukaš, Ph. D.; Assistant Professor Valentina Majdenić, Ph. D.; Assistant Professor Nevenka Maras, Ph. D.; Dina Mehmedbegović Smith, Ph. D.; Ana Mirković Moguš, Ph. D.; Professor Vesnica Mlinarević, Ph. D.; Diana Moslavac Bičvić; Professor Anđelka Peko, Ph. D.; Professor in Art Mira Perić; Associate Professor Antoaneta Radočaj Jerković, Ph. D.; Assistant Professor Ksenija Romstein, Ph. D.; Ida Somolanji Tokić, Ph. D.; Assistant Professor Tihana Škojo, Ph. D.; Assistant Professor Tomislav Topolovčan, Ph. D.; Associate Professor Daria Tot, Ph. D.; Assistant Professor Rahaela Varga, Ph. D.; Associate Professor Tena Velki, Ph. D.; Associate Professor Tihomir Živić, Ph. D.

Proof-reading (Croatian): Antonija Huljev, Ph. D.

Proof-reading (English): Assistant Professor Rahaela Varga, Ph. D.

Translation (English): Assistant Professor Rahaela Varga; Ružica Tokić Zec

Text review: Antonija Huljev, Ph. D.

Front page: Associate Professor Goran Kujundžić, Ph.D. in Art

UDK: Josipa Zetović

Layout: Zebra, Vinkovci

Printing: Zebra, Vinkovci

ISBN 978-953-6965-92-2

PROGRAMSKI I ORGANIZACIJSKI ODBOR

- prof. dr. sc. Anđelka Peko, redovita prof. u trajnom zvanju, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska predsjednica
- prof. dr. sc. Milena Ivanuš Grmek, redovita prof. u trajnom zvanju, Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru, Slovenija
- prof. dr. sc. Jasmina Delcheva Dizdarevikj, Filozofski fakultet, Univerzitet "Sv. Kiril i Metodij", Skopje, Republika Sjeverna Makedonija
- dr. sc. Anica Bilić, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
- doc. dr. sc. Jan Alexis Nielsen, Institut for Naturfagenes Didaktik, Københavns Universitet, Danska
- dr. sc. Dina Mehmedbegovic Smith, Institute of Education, University College London, Ujedinjeno Kraljevstvo
- dr. sc. Fabio Armand, Institute Pierre Gardette, Intercultural and Interreligious Component, Catholic University of Lyon, Francuska
- dr. sc. Mariusz Samoraj, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Poljska
- doc. dr. sc. Snježana Dubovicki, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska
- doc. dr. sc. Rahaela Varga, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska
- dr. sc. Antonija Huljev, poslijedoktorand, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska

PROGRAMME AND ORGANISATION COMMITTEE

- Professor Anđelka Peko, Ph. D., Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Croatia, Chair of the Committee
- Professor Milena Ivanuš Grmek, Ph. D., Faculty of Education, University of Maribor, Slovenia
- Professor Jasmina Delcheva Dizdarevikj, Ph. D., Faculty of Philosophy, University "Ss. Cyril and Methodius" in Skopje, North Macedonia
- Anica Bilić, Ph. D., Croatian Academy of Sciences and Arts, Head of HAZU Vinkovci
- Associate Professor Jan Alexis Nielsen, Ph. D., Department of Science Education, University of Copenhagen, Denmark
- Dina Mehmedbegovic Smith, Ph. D., Institute of Education, University College London, UK
- Fabio Armand, Ph. D., Institute Pierre Gardette, Intercultural and Interreligious Component, Catholic University of Lyon, France
- Mariusz Samoraj, Ph. D., Faculty of Education, University of Warsaw, Poland
- Assistant Professor Snježana Dubovicki, Ph. D., Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Croatia
- Assistant Professor Rahaela Varga, Ph. D., Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Croatia
- Postdoctoral Researcher Antonija Huljev, Ph. D., Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Croatia

SADRŽAJ / CONTENTS

PREGOVOR / FOREWORD	13
Anđelka Peko	15
Različite perspektive poučavanja: poučavamo li (ne)jednako poučavati?/ Distinctive Teaching Perspectives: Do We Teach How to Teach in the Same/ Different Way?	
Anica Bilić	27
Jezična i književna zavičajnost kao didaktički izazov – pogled iz areala staroštokavštine i akuta/Regional Identity in Language and Literature as a Didactic Challenge – View From the Area of the Old Štokavian Dialect and the Acute Accent	
Emerik Munjiza	45
Diferencirano i reducirano obrazovanje djevojčica u obveznom školstvu Hrvatske druge polovice 19. stoljeća/Differentiated and Reduced Obligatory Education for Girls in the Second Half of the 19th Century in Croatia	
Dina Mehmedbegović-Smith	67
Zdrava lingvistička prehrana (HLD): učenje jezika kao ključan sastojak čovjekove dobrobiti/Healthy linguistic diet (HLD): language learning as a key ingredient in our well-being	
Snježana Dubovicki	78
Jesmo li pozitivno usmjereni na budućnost u sveučilišnoj nastavi?/Do We Focus on the Positive Future in Higher Education?	
Vesnica Mlinarević, Ružica Tokić Zec	92
Akademsko nepoštenje studenata u kulturi visokoškolske ustanove/Academic Dishonesty of Students in the Culture of Higher Education Institutions	
Goran Livazović, Sara Kakuk	107
Odgoj i socijalizacija u slobodnom vremenu: korelati sociodemografskih obilježja i aktivnosti slobodnoga vremena/Leisure Time Education and Socialization: Correlates of Socio-Economic Characteristics and Leisure Time Activities	
Maja Brust Nemet	121
Samoprocjena pedagoške profesionalnosti učitelja i nastavnika/Self- Assessment of the Pedagogical Professionalism of Teachers	
Tihana Škojo, Mirna Sabljar	132
Interakcija nastavnika i učenika u nastavi instrumenta/Interaction between Students and Teachers in Piano Lessons	

Renata Jukić, Senka Gazibara	147
Afektivni ishodi učenja u kurikulumima nastavnčkih studija/Affective Learning Outcomes in Teacher Training Curricula	
Petra Pejić Papak, Melanija Mohorić	162
Poticajno razredno ozračje: elementi uspješnosti poučavanja/Stimulating Classroom Environment: Elements of Successful Teaching	
Ivana Borić Letica	173
Povezanost samoreguliranoga učenja, načina poučavanja učiteljice i školskoga uspjeha/Connection Between Pupils' Self-Regulated Learning, Teachers' Teaching Strategies and School Grades	
Dragana Turić	186
Procjene odgojitelja o čimbenicima koji utječu na kulturu dječjega vrtića/Kindergarten Teachers' Assessment of Factors Influencing Kindergarten Culture	
Draženka Skupnjak, Daria Tot	196
Uloga neformalnoga i informalnoga učenja u profesionalnom razvoju učitelja/The Role of Non-Formal and Informal Learning in the Professional Development of Teachers	
Ana Čelik	208
Suradničko učenje i informacijsko-komunikacijska tehnologija u adolescentskoj dobi/Adolescent Cooperative Learning and ICT	
Ana Miroslavljević	219
Humanistička i holistička perspektiva socijalnoga razvoja djeteta/Humanistic and Holistic Perspectives on a Child's Social Development	
Mirela Skelac	231
Supervizija kao oblik stručnoga usavršavanja u sustavu odgoja i obrazovanja/Supervision as a form of professional support to employees in the education system	
Christiane Dunoyer, Natalia Bichurina	244
O didaktici frankoprovensalskoga jezika: stvarna praksa i kulturološko prikazivanje u neformalnoj jezičnoj transmisiji/Linguistic practices, cultural representations and non-formal language transmission: the case of francoprovençal	
Edita Borić, Marta Zečević	255
Kvaliteta domaćih zadaća u nastavi prirode i društva/Homework Quality in Nature and Society Classes	
Tomislava Vidić	267
Razredno-nastavno ozračje, podrška okoline i socijalne kompetencije učenika/Classroom Environment, Social Support, and Students' Social Competence	

Urszula Dernowska	279
Izjave o misiji škole i svakodnevna školska praksa: istraživanje percepcije srednjoškolskih ravnatelja/School mission statements and daily practice in schools: An exploration of how secondary school principals perceive the mission of their schools	
Anita Zovko, Jelena Vukobratović	289
Pristup nastavi kroz projektno učenje/Project- Based Approach to Teaching	
Edin Branković, Marko Badrić	310
Iskustva unutrašnje motivacije: kvalitativno istraživanje iskustava kod adolescenata/Experiences of intrinsic motivation: a qualitative study on adolescent experiences	
Rahaela Varga, Marijana Štengl, Danijela Terzić	320
Potencijal Hargreavesova modela za određivanje kulture škole/Diagnostic Potential of Hargreaves' Model of School Culture	
Katarina Šeravić Lovrak	331
Razvoj dječje inteligencije/The Development of Children's Intelligence	
Antonija Huljev	339
Pitanje u nastavi: udžbenici za nastavu hrvatskoga jezika i književnosti/Question in Class: Textbooks for Croatian Language and Literature Classes	
Jasna Šulentić Begić, Amir Begić	350
Zašto volim svirati? Individualni tečaj sviranja kao izvanškolska aktivnost/Why Do I Like Playing Instruments? Individual Course on Instrument Playing as an After-School Activity	
Claudine Fréchet	366
Mikrotoponimi za transmisiju govorenoga jezika manjina/Microtoponymy for transmission of a vernacular minority language	
Tomislav Topolovčan	376
Neke dileme i mogućnosti istraživanja uloge digitalnih medija u nastavi i učenju/Certain Dilemmas and Opportunities to Research the Role of Digital Media in Teaching and Learning	
Ivana Šustek	389
Povezanost društvenih mreža i socijalne kompetencije učenika/Connection Between Social Networks And Students' Social Competence	
Fabio Armand	398
Didaktička perspektiva i revitalizacija ugroženoga jezika: slučaj frankoprovensalskoga jezika u departmanu Ain (Francuska)/Didactic perspectives and revitalization of an endangered language: The case of francoprovençal in the Ain Department (France)	

Marina Matić Tandarić	409
Oblikovanje životnih stilova adolescenata i uloga odgojno-obrazovnih stručnjaka/Adolescent Lifestyles and the Educational Experts' Role	
Mirko Lukaš, Karlo Kimer	421
Promicanje odgojne uloge medija u nastavi povijesti/Promoting the Role of Media in History Classes	
Elena Rizova	434
Didaktički pristup pismenosti: metoda Paula Freirea/Didactic approach to literacy: Method of Paulo Freire	
Vjeran Šergo	444
Odrasle osobe i tehnologija: mogućnosti učenja tablet računalima kod osoba starije odrasle dobi/Adults and Technology: Possibilities to Learn With Tablet Computers Among Elderly Population	
Ana Popović, Antonela Krišto, Irella Bogut	457
Izazovi obrađivanja pojmova iz prirodoslovlja u ranoj i predškolskoj dobi: brojalice kao sredstvo rada/Challenges of Teaching Science at Early and Preschool Age: Nursery Rhymes as Teaching Aid	
Lidija Miočić	467
Izazovi multimedijske nastave hrvatskoga jezika/The Challenges of Using Multimedia when Teaching Croatian language	
Izabela Potnar Mijić, Luja Zamečnik	475
Dramska pedagogija u poticanju motivacije i kreativnosti u učenju njemačkoga jezika/Drama Pedagogy Used for Increasing Motivation and Creativity when Learning German as a Foreign Language	
Katarina Matijević	486
Upotreba AAC-a u razvoju pismenosti kod djece s teškoćama u razvoju: program ABC Maestro/Using AAC to Develop Literacy in Children with Developmental Difficulties: The ABC Maestro Programme	
Ivan Lenard, Dajana Vinković	494
Socijalizacija učenika s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi/Social Integration of Students with Developmental Delays in Primary School	
Nina Erdeš	506
Pokret i ples u funkciji razvoja socijalnih i motoričkih vještina djece s teškoćama u razvoju/Using Movement and Dance to Improve Social and Motor Skills in Children with Developmental Difficulties	
Vlasta Svalina	520
Mobilna pedagogija u suvremenoj nastavi engleskoga jezika/Mobile Pedagogy in Contemporary ELT	

Julijana Šijić	528
Didaktička analiza udžbenika poduzetništva za nastavu predmeta poduzetništvo u gimnazijama i ostalim srednjim školama/Didactic Analysis of the Entrepreneurship Textbooks for Secondary Schools	
Zoran Horvat	540
Diskalkulija u nastavi matematike/Dyscalculia in Mathematics Class	
Renata Marinković	552
Kvalitetne pretpostavke razvoja i funkcioniranja visokoga obrazovanja/Quality Prerequisites for Development and Functioning of Higher Education	

SOCIJALIZACIJA UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U OSNOVNOJ ŠKOLI

Prethodno priopćenje

UDK: 376.1-053.5

Ivan Lenard

Osnovna škola Ladimirevci
Ladimirevci, Hrvatska

Dajana Vinković

Osnovna škola Ivana Kukuljevića Belišće
Belišće, Hrvatska

Sažetak:

Uključivanje učenika s teškoćama u razvoju u redovni obrazovni sustav prisutno je već dugi niz godina, a regulirano je mnogim zakonima i pravilnicima. Izraz teškoće u razvoju podrazumijeva učenike s teškoćama u mentalnom, motornom, senzornom i emocionalno-socialnom razvoju. Snažnoj potpori integraciji u redovni odgojno-obrazovni sustav pridonijele su ideje o demokratizaciji obrazovanja i zahtijevanju prava na jednak odgoj i obrazovanje za sve učenike. Socijalizacija podrazumijeva proces uključivanja djece i mladih u društveni život, prilagođavanja društvenim vrijednostima i normama te prihvaćanja različitih životnih uloga. Istraživanje je usmjereno ispitivanju stavova i mišljenja učenika predmetne nastave gradske i seoske osnovne škole o socijalizaciji učenika s teškoćama u razvoju. Odnosno, nastoji se ispitati postoje li razlike između učenika gradske i seoske škole u poimanju integracije učenika s teškoćama u razvoju u redovni obrazovni sustav s obzirom na društvenu sredinu, spol i dob sudionika. Sudionici istraživanja bili su učenici od 5. do 8. razreda. Podatci su prikupljeni anketiranjem, a ukupan uzorak istraživanja činilo je 294 učenika, od čega je 156 polaznika gradske škole, a 138 učenika seoske škole. Podatci su analizirani hi-kvadrat testom i deskriptivnom statistikom. Rezultati istraživanja pokazuju postojanje razlika u mišljenjima i stavovima o socijalizaciji djece s teškoćama u razvoju na određenim pitanjima između učenika gradske i seoske škole. Dobiveni rezultati ukazuju da su učenici seoske škole pokazali u većem postotku razumijevanje i veću socijalnu osjetljivost prema učenicima s teškoćama u razvoju nego učenici gradske škole. Učenicima s teškoćama u razvoju zasigurno se u današnje vrijeme pridaje više pozornosti nego prije, međutim, istina je da još uvijek nisu u potpunosti prihvaćeni.

Ključne riječi: učenici s teškoćama u razvoju, inkluzija, gradska i seoska sredina, stavovi i mišljenja učenika, socijalizacija

UVOD

Uz obitelj, škola je jedno od najznačajnijih mjesta gdje se stvaraju, razvijaju i prakticiraju međuljudski odnosi. Na žalost, u školama se više inzistira na znanju, a razviti dobre međusobne odnose, često je prepušteno slučaju. Osobe s teškoćama u razvoju dugi niz godina bile su institucionalizirane i marginalizirane u društvu. Razvojem

svijesti društva o vrijednosti svakoga pojedinca javlja se inkluzija kao pokret u okviru socijalnoga modela. Inkluzija sama po sebi ne podrazumijeva izjednačavanje svih ljudi već uvažavanje različitosti svakoga pojedinca kojemu pruža mogućnost odlučivanja o vlastitom životu i preuzimanje odgovornosti. Osnovna je ideja modela inkluzije da oštećenje koje objektivno postoji ne treba negirati, no ono ne umanjuje vrijednost osobe kao ljudskoga bića. Invaliditet se ne sagledava u ograničenju osobe zbog njezina oštećenja već se smatra da je ograničenje društveno nametnuto (Igrić i sur., 2009).

Inkluzija učenika s teškoćama u razvoju svakako je povećala broj socijalnih interakcija između učenika s teškoćama u razvoju i onih tipičnoga razvoja. Ove promjene velikim su dijelom praćene i promjenama u nacionalnim pravnim dokumentima. Prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, u šk. god. 2016./17. u osnovnim školama Republike Hrvatske, po redovnom nastavnom programu u redovnim školama, uključeno je 17 602 učenika s teškoćama u razvoju. Po redovnom programu, ali u posebnim odjelima, školuje se 80 učenika. U djelomičnoj integraciji nalazi se 563 učenika. U posebnim razrednim odjelima u posebnim programima školuje se 1117 učenika, dok se u programima za stjecanja kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života nalazi 1585 učenika. Posebno se naglašava kako djelotvorno inkluzivno obrazovanje pretpostavlja edukaciju nastavnika, stručne službe i svih onih koji odlučuju o djetetovom obrazovanju, a traženje stručne podrške trebao bi biti standardan postupak u svakoj obrazovnoj instituciji u koju se uključuje učenik s teškoćama u razvoju (Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, 2017). Budući da se u jednom radu ne može obuhvatiti sva složenost socijalnih interakcija učenika s teškoćama u razvoju neupitna je potreba novih istraživanja i pregleda znanstvenih spoznaja o učinkovitosti istraživačkih strategija, a sve s ciljem socijalne prihvaćenosti učenika s teškoćama u razvoju. I dalje je opravdano očekivati da će proces inkluzivnoga obrazovanja i socijalizacije učenika s teškoćama u redovne škole pratiti dileme, otpori i različiti izazovi, kako u kreiranju obrazovnih politika, tako i u praktičnoj realizaciji. Za sada se možemo osvrnuti na rezultate istraživanja koja su provedena nakon primjene zakonskih rješenja, a koja mogu pomoći u sagledavanju različitih dilema s kojima se suočavaju glavni nositelji ovih promjena. Sudeći po svjetskim trendovima logično je pretpostaviti da će inkluzivno obrazovanje još dugi niz godina okupirati pažnju odgojno-obrazovnih djelatnika.

Objašnjavanje pojma socijalizacije i općenite socijalne prihvaćenosti upućuje na postojanje različitih pristupa u njegovom proučavanju. Kako navodi Buljubašić-Kuzmanović (2010: 192) socijalna se kompetencija u stručnoj literaturi veže za različite teorijske pristupe kao što su bihevioristički, psihološki, sociološki, pedagoški ili razvojni, a oni se pak isprepliću s holističkom, humanističkom i pedagoškom paradigmatom razvoja. S toga motrišta, gledano u školskom kontekstu, socijalna kompetentnost pokazuje stupanj u kojemu skupina vršnjaka prihvaća neko dijete. Autorica model socijalne kompetencije dijeli na pet sastavnica: prosocijalni stav (razina interesa i skrb o drugim ljudima); socijalne vještine (vještine socijalnoga ponašanja koje se mogu opažati); vještine empatije (sposobnost uživanja u osjećajima drugih); emocionalnost (stupanj

u kojemu je neka osoba istodobno emocionalno izražajna i osjetljiva) i socijalna anksioznost (nedostatak samopouzdanja i prisutnost anksioznosti u socijalnim situacijama). Aspekt prihvaćenosti i podržavajuće okoline podrazumijeva školu kao mjesto gdje se određena ponašanja donesena iz obitelji modificiraju, potkrepljuju i gdje se uče sasvim novi oblici ponašanja s time da se svaki pojedinac, uključujući učenike s teškoćama, ne osjeća odbačeno, izolirano ili manje vrijedno (Ivančić Stančić, 2013). Kako navodi Buljubašić-Kuzmanović (2010) mogućnosti zajedničkoga učenja i druženja svih učenika jedan su od značajnijih razloga za realizaciju inkluzivnoga obrazovanja. Koristi su brojne i obostrane. S jedne strane, učenici iz osjetljivih skupina imaju mogućnost češće stupati u interakcije s ostalim vršnjacima, usvajati modele uspješnoga vršnjačkoga ponašanja, vježbati različite socijalne vještine, unaprjeđivati socijalnu kompetentnost i općenito unaprjeđivati sve aspekte svoga razvoja. S druge strane, učenici koji ne pripadaju osjetljivim skupinama, razvijaju osjetljivost za razvojne smetnje učenika, manjinske skupine kojoj pripadaju ili neke druge karakteristike zbog kojih se razlikuju. Na taj se način stvaraju uvjeti za sprječavanje predrasuda, razvijanje tolerancije, humanosti, uvažavanja različitosti i potreba drugih. Osim toga, kroz igru i učenje s vršnjacima iz osjetljivih skupina razvijaju nove socijalne vještine i unaprjeđuju znanje. U takvom okruženju imaju priliku naučiti kako biti prijatelji s osobama koje su drugačije, i što je najvažnije, pripremaju se za život u pluralističkom društvu. Kroz interakcije s vršnjacima, djeca se potvrđuju, ostvaruju uspjeh i postignuća, raste njihov osjećaj vlastite kompetentnosti, samopouzdanja i autonomije. Na taj način potvrđuju vlastite potencijale te ostvaruju svoje ciljeve i potrebe.

Rezultati empirijskih istraživanja (Koster i sur., 2010; Zvoleyko i sur., 2016; Krampač-Grljušić i Kolak, 2018) ukazuju na to da su socijalne interakcije učenika s različitim razvojnim teškoćama ograničene i po pitanju učestalosti i po pitanju kvalitete. Naime, smanjena učestalost socijalnih interakcija, česta vršnjačka neprihvaćenost i rijetko uspostavljeni prijateljski odnosi utječu na sniženu motivaciju učenika s teškoćama u razvoju da ostvaruju interakcije s vršnjacima zbog čega su više skloni socijalnoj izolaciji; niska socijalna vršnjačka prihvaćenost otežava razvoj i održavanje prijateljskih odnosa i obrnuto (Žic Ralić i Ljubas, 2013). Sve to govori da ne treba podcijeniti uloge odraslih osoba i socijalnoga okruženja u poticanju i promicanju razvoja socijalne prihvaćenosti i prijateljstva između djece s teškoćama i bez teškoća. Igrić i sur. (2009) proveli su istraživanje kako bi utvrdili kakvi su okolinski stavovi i procjene ponašanja djeteta s teškoćama učenja i koliko su ti stavovi okoline sukladni s djetetovom slikom o sebi i samoprocjenom u uvjetima i stanju inkluzije u Hrvatskoj. U usporedbi s djecom bez teškoća u učenju položaj djece s teškoćama učenja manje je povoljan u svim trima mikrosustavima (obitelj – škola – vršnjaci). Mikrookruženje djece s teškoćama učenja različito je od okruženja druge djece. Istražujući koliko četverogodišnje druženje s učenicima s teškoćama ima značenje za razvoj prosocijalnosti i empatije za učenike tipičnoga razvoja, Špelić i sur. (2013) pokazali su da učenici s teškoćama nisu prihvaćeni u integracijskim razredima te da predstavljaju “zvijezde odbijanja”. U tom kontekstu nije dobivena očekivana razlika između učenika tipičnoga razvoja u prosocijalnosti i

empatiji u odnosu na učenike netipičnoga razvoja. Ryabova i Parfyonova (2015) proveli su istraživanje o socijalnoj prilagodbi učenika s teškoćama u razvoju te došli do zaključka da su sve komponente socijalne uključenosti učenika s teškoćama u razvoju na niskoj razini te je vrlo teško govoriti o potpunoj integraciji. Socijalizacija učenika s teškoćama u razvoju u inkluzivnom obrazovanju ne može se postići prijenosom značajki posebnoga obrazovanja u redovni obrazovni sustav. Treba nam jasan i dugoročan organizacijski i pedagoški rad na uspostavljanju pozitivnih međuljudskih odnosa u inkluzivnim učionicama. Optimizaciju redovite škole u inkluzivni model moguće je postići kada su struktura, sadržaj, organizacija i metode rada fleksibilni i usmjereni na učenika i njegove teškoće. Uspjeh inkluzije učenika s teškoćama u razvoju ovisi ne samo o utvrđenim posebnim uvjetima, nego i o kulturi škole i zajednice općenito. Osnovni je zaključak da su učenici s teškoćama u razvoju manje popularni, da imaju značajno manji broj socijalnih interakcija u odnosu na tipične vršnjake, manje prijatelja, dok je sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima s vršnjacima tipičnoga razvoja nešto rjeđe.

Gledajući rezultate navedenih istraživanja koja su se bavila socijalnim interakcijama učenika s teškoćama u razvoju u redovnim školama, može se zaključiti da oni, u usporedbi s vršnjacima tipičnoga razvoja, imaju manje interakcija s vršnjacima i u manjoj mjeri sudjeluju u zajedničkim aktivnostima. Prikazani rezultati istraživanja nedvosmisleno potvrđuju važnu ulogu koju vršnjaci imaju u socio-emocionalnom i kognitivnom razvoju svakoga djeteta. Sama izloženost djeci tipičnoga razvoja ne znači nužno razvoj pozitivnih vršnjačkih odnosa (Žić Ralić i Ljubas, 2013).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj je rada ispitati stavove i mišljenja učenika predmetne nastave gradske i seoske osnovne škole o socijalizaciji učenika s teškoćama u razvoju. Nastoji se ispitati postoje li razlike između učenika gradske i seoske škole u poimanju integracije učenika s teškoćama u razvoju u redovni obrazovni sustav s obzirom na društvenu sredinu, spol i dob sudionika

Hipoteze istraživanja:

- H1:** Očekuje se da će učenici predmetne nastave seoske škole imati malo pozitivnije stavove i mišljenja prema učenicima s teškoćama u razvoju nego učenici gradske škole.
- H2:** Očekuje se da će djevojčice i dječaci iz seoske škole imati malo pozitivnije stavove i mišljenja prema učenicima s teškoćama u razvoju nego učenici gradske škole.
- H2:** Očekuje se da će, s obzirom na dob, učenici iz seoske škole imati malo pozitivnije stavove i mišljenja prema učenicima s teškoćama u razvoju nego učenici gradske škole.

SUDIONICI

Istraživanje je provedeno na uzorku od 294 sudionika od čega je 156 učenika iz gradske, a 138 učenika iz seoske škole s područja Valpovštine. Ispitani su učenici polaznici predmetne nastave, tj. učenici od 5. do 8. razreda osnovne škole. Prosječna dob učenika uključenih u istraživanje je 13 godina ($M=12,37$). Raspon je dobi učenika uključenih u istraživanje od 10 do 16 godina. Uzorak sudionika sadržava sve učenike od 5. do 8. razreda seoske škole, a iz gradske su škole izabrani razredni odjeli od 5. do 8. razreda koji su bili približno jednaki seoskim po uspjehu (ocjenama), broju učenika i spolnoj zastupljenosti.¹ Odabrane škole, osim učenika koji pohađaju nastavu prema modelu potpune integracije (redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke te redoviti program uz individualizirane postupke), imaju i svaka po dva odjela za učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama koji se školuju prema modelu djelomične integracije (poseban program uz individualizirane postupke). Prema podacima o broju učenika školske 2016./17. godine u objema je školama prisutan visok postotak učenika s teškoćama u razvoju. U gradskoj je školi 9,16% djece s teškoćama u razvoju u odnosu na ukupan broj učenika škole, dok je u seoskoj školi 12,7% djece s teškoćama u odnosu na ukupan broj učenika.²

POSTUPAK I INSTRUMENT ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno u drugom polugodištu školske 2016./17. godine, točnije tijekom travnja 2017. godine. Prije anketiranja učenika prethodno je dobivena suglasnost škole i roditelja. Roditelji su na roditeljskim sastancima upoznati sa svrhom provođenja istraživanja i traženo je dopuštenje za sudjelovanjem njihove djece u istome. Učenici su prije provedbe istraživanja bili upoznati s razlogom istraživanja i dana im je uputa o načinu ispunjavanja ankete. Ispitivanje je provedeno grupno na početku ili na kraju sata razrednika.

Za potrebe provođenja istraživanja, korištena je anketa (Balaž, 2014) koja se sastojala od triju dijelova. Prvi dio ankete sastojao se od sociodemografskih obilježja sudionika (spol, dob, razred i vrsta škole). Drugi dio ankete sastojao se od dvadeset i jednoga pitanja od čega je dvadeset pitanja zatvorenoga pitanja (na razini Da/Ne odgovora) i jedno pitanje otvorenoga tipa. Treći dio ankete sadržavao je osam tvrdnji o procjenama važnosti stvaranja odnosa s učenicima, odnosno prema učenicima s teškoćama u razvoju. Učenici su procjenjivali važnost tvrdnje upotrebom Likertove skale od 5 stupnjeva (1. *Uopće nije važno*; 2. *Uglavnom nije važno*; 3. *Nisam siguran/a*; 4. *Uglavnom je važno* i 5. *Jako je važno*).

Dobiveni podatci obrađeni su statističkim programom za računalnu obradu podataka (SPSS), odnosno korišteni su hi-kvadrat test i deskriptivna statistika.

¹ Budući da gradska škola ima znatno veći ukupan broj učenika u predmetnoj nastavi u odnosu na seosku školu, provelo se uzorkovanje učenika gradske škole da ih se izjednači s uzorkom seoske škole. Kriteriji uzorkovanja po razrednim odjelima bili su podjednak uspjeh učenika, podjednak broj učenika u razredu te podjednak broj zastupljenosti prema spolu.

² Podatci o broju učenika preuzeti su iz Godišnjih planova rada škola za školsku 2016./17. godinu.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Prvim dijelom ankete provjerena su sociodemografska obilježja sudionika koja su obuhvaćena pitanjima o spolu, dobi, razredu i vrsti škole. Istraživanjem su anketirani učenici predmetne nastave iz gradske i seoske osnovne škole. Uzorak sudionika sadržavao je 294 učenika od čega je 156 učenika gradske škole (53%), a 138 učenika seoske škole (47%). Od ukupnog uzorka iz gradske škole anketirana je 81 djevojčica (27,6%) i 75 dječaka (25,5%), a iz seoske škole 73 djevojčice (24,8%) i 65 dječaka (22,1%). Raspodjela učenika prema razredima pokazuje da ima 13,6% učenika gradske škole i 10% učenika seoske škole 5. razreda; 13,9% učenika gradske i 13,9% učenika seoske škole 6. razreda; 13,3% učenika gradske škole i 12,6% učenika seoske škole 7. razreda te 12,2% učenika gradske škole i 10,5% učenika seoske škole 8. razreda.

Prvih 20 pitanja drugoga dijela ankete analizirano je upotrebom hi-kvadrat statističkoga testa. Učenici su na ponuđene tvrdnje imali mogućnost odgovora *Da* ili *Ne*, odnosno, slažu li se s njom ili ne slažu. Prema rezultatima vidljivo je da postoji značajna statistička razlika učenika dviju škola na trima pitanjima. Razlika je dobivena na pitanju 2. *Poznajem učenike s teškoćama u razvoju* ($\chi^2_{(1)}=5,679$, $p<0,05$); na pitanju 3. *Učenici s teškoćama u razvoju prihvaćeni su u društvu* ($\chi^2_{(1)}=6,325$, $p<0,05$) i na pitanju 4. *Djevojčice i dječaci s teškoćama u razvoju u društvu su jednako prihvaćeni bez obzira na spol* ($\chi^2_{(1)}=4,838$, $p<0,05$). Na drugom pitanju, razlika se pronalazi u tome da su učenici gradske škole u većem broju iskazali da poznaju djecu s teškoćama u razvoju (N=139) u odnosu na učenike seoske škole (N=109). Na trećem su pitanju učenici gradske škole u većem broju iskazali neslaganje da su učenici s TUR-om³ prihvaćeni u društvu (N=44), dok su učenici seoske škole to iskazali u mnogo manjem broju (N=22). Na četvrtom je pitanju vidljiva diferencija da učenici gradske škole (N=40), u većoj mjeri smatraju da učenici s TUR-om nisu jednako prihvaćeni u društvu bez obzira na spol dok učenici seoske škole to misle u mnogo manjoj mjeri (N=21). Rezultati ovog pitanja sugeriraju da su učenici anketirane seoske škole u većem broju slučajeva tolerantniji i prijateljski nastrojeni prema učenicima s TUR-u nego učenici iz gradske škole ili rezultati pokazuju da učenici seoske škole nisu toliko u situacijama da vide odbijanje ili neprihvatanje učenika s TUR-u u samoj školi i izvan nje. Visok postotak pozitivnih odgovora na 9., 10., 13., 14., 15. i 16. pitanju u objema školama sugerira da je među učenicima razvijena velika razina empatije, prihvaćenosti i ljudskosti prema učenicima s TUR-u. Ovi rezultati potvrđuju konstataciju Previšića (1996) da ukoliko je škola humana, stvaralačka i socijalna zajednica, onda među učenicima potiče i razvija suradnju umjesto natjecanja, otvorenost umjesto izolacije i snošljivost umjesto netolerantnosti. Špelić i sur. (2013) istraživanjem su primijetili da učenici s teškoćama nisu prihvaćeni u integracijskim razredima te da predstavljaju "zvijezde odbijanja", međutim rezultati našeg istraživanja na 9. i 10. pitanju pokazuju vrlo visoku pozitivnu prihvaćenost učenika s TUR-om kao dio razredne zajednice, što pozitivno utječe na

³ TUR je skraćenica za "teškoće u razvoju" i tijekom pisanja rezultata istraživanja služit ćemo se navedenom kraticom.

ukupno ozračje u gradskoj i seoskoj školi. Točnije, 95% učenika gradske i 98% učenika seoske škole želi da su učenici s TUR-om dio razredne zajednice, a 83% učenika obiju škola smatra da oni pozitivnu utječu na cjelokupnu razrednu klimu.

Analiza postojanja razlika u odgovorima, uzimajući u obzir spol ispitanih učenika prema vrsti škole, otkriva postojanje statistički značajne razlike na četirima pitanjima. Razlike su vidljive na pitanju 4. *Djevojčice i dječaci s teškoćama u razvoju u društvu su jednako prihvaćeni bez obzira na spol* ($\chi^2_{(3)}=10,100$, $p<0,05$); na pitanju 8. *Učenici s teškoćama u razvoju slabo komuniciraju* ($\chi^2_{(3)}=10,403$, $p<0,05$); na pitanju 17. *Pomažem učenicima s teškoćama u razvoju sa zadatcima u školi* ($\chi^2_{(3)}=10,703$, $p<0,05$) te na pitanju 19. *Pomažem učeniku s teškoćama u razvoju ako se netko loše ponaša prema njemu* ($\chi^2_{(3)}=8,539$, $p<0,05$). Na četvrtom je pitanju razlika u dijelu neslaganja da su dječaci i djevojčice s teškoćama jednako prihvaćeni u društvu, odnosno djevojčice iz grada u većem broju smatraju da nisu jednako prihvaćene ($N=16$) u odnosu na djevojčice sa sela ($N=8$). Slična je situacija i među dječacima gdje dječaci iz grada znatno više ($N=24$), u odnosu na dječake sa sela ($N=13$), misle da učenici s TUR-om nisu jednako prihvaćeni u društvu. Jedan od mogućih razloga zašto djevojčice i dječaci iz grada misle da učenici s TUR-om nisu jednako prihvaćeni u društvu možemo tražiti u činjenici da se seoska sredina smatra opuštenijom i prijateljski obilježenom odgojno-obrazovnom klimom. U seoskoj sredini odnosi s ljudima i školom važniji su nego je to slučaj u gradskim škola i zbog toga seoske škole imaju pozitivniju klimu i bolju komunikaciju među obiteljima koje se uzajamno potiču na suradnju sa školom (Bauch, 2001; McBride i sur., 2002). Seoska škola i zajednica povezanije su nego u gradskim sredinama, stanovnici ruralne zajednice osjećaju veću pripadnost i integritet školi i daju svoj doprinos kurikularnim aktivnostima (Horny i Witte, 2010). Na osmom je pitanju znatna razlika u odgovorima djevojčica gdje djevojčice iz grada osjetno više procjenjuju da učenici s TUR-om slabo komuniciraju ($N=37$) u odnosu na djevojčice sa sela ($N=27$). Rezultati 4., 17. i 19. pitanja pokazuju da učenici gradske i seoske škole u dosta visokom broju procjena misle da su djeca s teškoćama bez obzira na spol dobro prihvaćena u društvu te da im rado pomažu sa školskim gradivom i u odnosima s drugim učenicima. To nam pokazuje da je u objema školama dobro razvijena socijalna interakcija i prihvaćenost vršnjaka, a što je, prema Žic Ralić i Ljubas (2013), vrlo pozitivna odlika škola jer neprihvaćenost i nedovoljna socijalna interakcija među učenicima doprinosi socijalnoj izolaciji i nemogućnosti stvaranja i razvijanja kvalitetnih odnosa učenika s teškoćama u razvoju i obratno. Rezultati na 19. pitanju pokazuju da su djevojčice u objema školama sklonije pomoći učenicima s TUR-om negoli dječaci. Za djevojčice je očekivano da pokazuju veću razinu emocija negoli je to kod dječaka, osobito sreću, a da negativne emocije internaliziraju. Biološka i rodna uloga pretpostavlja da djevojke budu usmjerene na odnos, na njegu i prihvaćanje, a razvijenost navedenih područja olakšava im stvaranje odnosa i potiče na povezanost i bliskost s drugima (Chaplin i Aldao, 2013).

Daljnjom analizom prvih dvadeset pitanja dobivamo statistički značajne razlike u odgovorima učenika gradske i seoske škole s obzirom na dob učenika, odnosno

prema razrednim odjelima i to na trima pitanjima. Razlike su vidljive na pitanju 2. *Poznajem učenike s teškoćama u razvoju* ($\chi^2_{(7)}=14,230$, $p<0,05$); na pitanju 3. *Učenici s teškoćama u razvoju prihvaćeni su u društvu* ($\chi^2_{(7)}=30,535$, $p<0,05$) te na pitanju 16. *Razumno i prijateljski prihvaćam učenike s teškoćama u razvoju* ($\chi^2_{(7)}=15,277$, $p<0,05$). S obzirom na dob učenika, najvidljivija je razlika u odgovorima učenika na trećem pitanju i to između učenika 8. razreda gdje učenici gradske škole (N=19) u većem broju misle da učenici s TUR-om nisu prihvaćeni u društvu nego učenici 8. razreda seoske škole (N=10). Razlog tomu možemo pripisati činjenici da učenici u 8. razredu već imaju usko formirane grupe prijatelja i jako je teško učeniku s TUR-om u ovom dobnom razdoblju razvoja stvoriti kvalitetne i trajne prijateljske odnose i zbog toga je shvaćanje da nisu prihvaćeni u društvenoj zajednici.

Treći dio ankete sastojao se od osam tvrdnji na kojima su učenici izražavali procjenu njihove važnosti. Analiza rezultata dobivena je upotrebom deskriptivne statistike. Analiza rezultata s obzirom na vrstu škole pokazuje postojanje razlike na dvjema tvrdnjama. Razlika u procjenama važnosti vidljiva je na tvrdnji 6. *Pokazati sažaljenje prema učenicima s teškoćama u razvoju* i na tvrdnji 7. *Izabrati za igru učenika/učenicu s teškoćama u razvoju*. Na šestoj tvrdnji, 8 učenika gradske škole (5,1%) misli da *uopće nije važno* te 15 učenika (9,6%) da *uglavnom nije važno* pokazati sažaljenje prema učenicima s TUR-om u odnosu na samo 4 učenika seoske škole (2,9%) koji misle da *uopće nije važno* i 5 učenika (3,6%) koji misle da *uglavnom nije važno* pokazati sažaljenje. Nadalje, 49 učenika gradske škole *nije sigurno* treba li pokazati sažaljenje, dok se s time slaže i 32 učenika seoske škole. Učenici seoske škole u većoj mjeri smatraju da je *jako važno* (N=52) pokazivati sažaljenje prema učenicima s TUR-om nego što to misle učenici gradske škole (N=45). Na sedmoj tvrdnji učenici gradske škole (N=39) u većoj mjeri *nisu sigurni* koliko je važno izabrati učenika s TUR-om za igru u odnosu na učenike seoske škole (N=26). Na istoj tvrdnji, učenici seoske škole (N=57) znatno više smatraju da je *jako važno* izabrati za igru učenika s teškoćama nego što to smatraju učenici gradske škole (N=46). Rezultati ovoga pitanja pokazuju da učenici gradske (67%) i seoske škole (77%) biraju učenike s TUR-om za igru i druženje, što je suprotno rezultatima istraživanja Ryabova i Parfyonova (2015) koji su ustvrdili da su učenici s TUR-om manje popularni, imaju manje prijatelja i sudjelovanje je u zajedničkim aktivnostima s vršnjacima tipičnog razvoja jako rijetko. Buljubašić-Kuzmanović (2010) smatra da se učenici s TUR-om interakcijom s vršnjacima potvrđuju, ostvaruju uspjeh i postignuća te raste njihov osjećaj vlastite kompetentnosti, samopouzdanja i autonomije. Da učenici gradske i seoske škole teže stvaranju kvalitetne interakcije i ozračja, pokazuju vrlo visok postotak pozitivnih mišljenja na 1. *Stvoriti lijepo i pozitivno ozračje u razredu* i 3. *Omogućiti osjećaj uspjeha i napredovanja učenika s teškoćama u razvoju* tvrdnji. Učenicima obiju škola važno je stvoriti pozitivno ozračje u razredu te omogućiti osjećaj uspjeha i napredovanja učenika s TUR-om.

Analiza rezultata s obzirom na spol učenika obiju škola pokazuje razlike na jednoj tvrdnji među djevojčicama i među dječacima. Razlika u procjenama važnosti među djevojčicama vidljiva je na tvrdnji 5. *Pružiti ruku prijateljstva učenicima s teškoćama u*

razvoju gdje djevojčice iz grada procjenjuju u manjem postotku (58%) od djevojčica sa sela (78,1%) da je *jako važno* biti prijatelj s učenicima s teškoćama u razvoju. Razlike među djevojčicama gradske i seoske škole ogledaju se u dijelu pozitivne diferencijacije da je vrlo važno biti prijatelj s učenicima s TUR-om, što je svakako pokazatelj visoke socijalne kompetencije učenica. Razlika između dječaka gradske i seoske sredine pokazala se na tvrdnji 6. *Pokazati sažaljenje prema učenicima s teškoćama u razvoju* gdje dječaci sa sela znatno više procjenjuju da je *jako važno* pokazati sažaljenje (41,5%) u odnosu na dječake iz grada (24%). Rezultati procjena sugeriraju da dječaci sa sela imaju nešto razvijeniju empatiju prema učenicima s TUR-om nego dječaci iz grada.

Rezultati ispitivanja s obzirom na dob učenika (razred) pokazuju da postoji razlika u procjenama između učenika 5. razreda gradske i seoske škole na jednoj tvrdnji te učenika gradske i seoske škole 6. razreda na trima tvrdnjama. Između učenika 7. i 8. razreda nisu pronađene značajnije razlike u procjenama. Među učenicima 5. razreda značajna je razlika na tvrdnji 6. *Pokazati sažaljenje prema učenicima s teškoćama u razvoju* gdje se odgovori učenika 5. razreda razlikuju po tomu što učenici gradske škole (N=17) značajno više, u rasponu frekvencija od 1 do 3, smatraju da *nije bitno* ili *nisu sigurni* treba li pokazivati sažaljenje za učenike s teškoćama u odnosu na učenike seoske škole (N=4). Rezultat pokazuje da učenici 5. razreda seoske škole imaju bolje razumijevanje za učenike s TUR-om. Kod učenika 6. razreda pronađena je razlika na 5. tvrdnji *Pružiti ruku prijateljstva učenicima s teškoćama u razvoju*; na tvrdnji 6. *Pokazati sažaljenje prema učenicima s teškoćama u razvoju* i na tvrdnji 7. *Izabrati za igru učenika/učenicu s teškoćama u razvoju*. Učenici seoske škole 6. razreda znatno više procjenjuju da je *jako važno* pružiti ruku prijateljstva (N=31), pokazati sažaljenje (N=20) i izabrati učenika s teškoćama u razvoju za igru (N=22) nego što to procjenjuju učenici 6. razreda gradske škole (N=20; N=11 i N=9). Rezultati ovih razlika pokazuju da su učenici 6. razreda seoske škole suosjećajniji i imaju razvijeniju predodžbu da učenike s TUR-om treba uključivati u igru i razne aktivnosti što pokazuje i viši stupanj socijalne osjetljivosti prema učenicima s TUR-om.

Prema dobivenim rezultatima istraživanja može se izdvojiti da su primijećene razlike u stavovima i mišljenjima učenika predmetne nastave gradske i seoske sredine. Rezultati hi-kvadrat testa u drugom dijelu ankete pokazuju razliku na trima pitanjima, a deskriptivna analiza na dvjema tvrdnjama u trećem dijelu ankete i prema tome prihvaćamo prvu hipotezu (H1). Rezultati prema vrsti škole pokazuju da učenici seoske škole u manjoj mjeri smatraju da učenici s teškoćama u razvoju nisu prihvaćeni u društvu nego što to misle učenici seoske škole i učenici seoske škole u većem postotku smatraju da treba pokazati sažaljenje prema učenicima s TUR-u i izabirati ih za druženje i igranje. Rezultati istraživanja pokazali su postojanje razlika u mišljenju i s obzirom na spol učenika i to na četirima pitanjima i dvjema tvrdnjama, stoga prihvaćamo i drugu hipotezu (H2). Rezultati pokazuju da djevojčice sa sela u većem postotku smatraju da su učenici s TUR-u jednako prihvaćena u društvu bez obzira na spol, da im treba pružiti ruku prijateljstva i pokazati sažaljenje nego što to misle djevojčice iz grada. Prihvaća se i treća postavljena hipoteza (H3) jer rezultati pokazuju razlike na trima

pitanjima u drugom dijelu ankete te na trima tvrdnjama u trećem dijelu ankete. Najvidljivija je razlika između učenika 8. razreda gdje učenici seoske škole u manjem postotku smatraju da učenici s TUR-u nisu prihvaćeni u društvu nego učenici gradske škole.

ZAKLJUČAK

Cilj provedenoga istraživanja bio je ispitati stavove i mišljenja učenika predmetne nastave gradske i seoske osnovne škole o socijalizaciji učenika s teškoćama u razvoju. Rezultati dobiveni anketiranjem pokazuju da postoje razlike u stavovima i mišljenjima učenika gradske i seoske škole uzimajući u obzir vrstu škole, spol i dob/razredni odjel učenika. Rezultati pokazuju da učenici seoske škole u većem postotku, i prema spolu i dobi učenika, smatraju da su učenici s TUR-om prihvaćeni u društvu nego što to misle učenici gradske škole. Učenici seoske škole u većem postotku, uzimajući u obzir spol i dob učenika, smatraju da učenicima s TUR-om treba pružiti ruku prijateljstva, izabrati ih za igru i druženje te pokazati sažaljenje nego to misle učenici iz gradske škole. Učenici seoske škole su na određenim pitanjima pokazali veće razumijevanje i razinu suosjećajnosti nego učenici gradske škole. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici gradske i seoske škole teže stvaranju kvalitetne interakcije i ozračja. Također, u objema je školama učenicima bitno stvoriti pozitivno ozračje u razredu te omogućiti osjećaj uspjeha i napredovanja učenika s TUR-om. Kao ograničenost ovoga istraživanja ističemo uzorak sudionika uzetih iz samo dviju osnovnih, jedne gradske i jedne seoske škole, mogućnost upotrebe kvalitetnijega instrumenta za provedbu istraživanja, ali i povećanje broja sudionika. Pedagoške implikacije istraživanja pronalazimo u apostrofiranju važnosti socijalizacije, odnosno inkluzije učenika s teškoćama u razvoju u redovan školski sustav posebno s gledišta gradske i seoske sredine. Ovo istraživanje malen je doprinos boljem percipiranju i razumijevanju procesa socijalizacije učenika s teškoćama u razvoju u redovnom osnovnoškolskom sustavu s obzirom na to da su ti učenici u suvremenom odgoju i obrazovanju postali "vidljivi" i maknuli se s margina obrazovnoga sustava.

LITERATURA

- Bauch, P. A. (2001). School-Community Partnership in Rural Schools: Leadership, Renewal and a Sense of Place. *Peabody Journal of Education*, 76(2), 204-221.
- Bouliett, D. i Kudek Mirošević, J. (2015). Učenici s teškoćama i izazovi obrazovne prakse. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(2), 11-26.
- Bouliett, D. (2010). *Izazovi integrirarnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brčić Karamatić, M. (2012). Implementacija i provedba inkluzivnog odgoja i obrazovanja u sustavu redovnih škola. *Magistra ladertina*, 7(7), 101-109.

- Buljubašić-Kuzmanović, V. (2016). *Socijalna kultura škole i nastave*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010). Socijalne kompetencije I vršnjački odnosi u školi. *Pedagoški istraživanja*, 7(2), 191-201.
- Chaplin, T. M. i Aldao, A. (2013). Gender Differences In Emotion Expression In Children: A Meta-Analytic Review. *Psychol Bull.*, 139(4), 735-765.
- Grljušić-Krampač, A. i Kolak, A. (2018). Peer relations in inclusive classes. *Research in pedagogy*, 8(1), 17-35.
- Hornby, G. i Witte, C. (2010). Parent Involvement in Rural Elementary Schools in New Zealand: A Survey. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 771-777.
- Igrić, Lj., Cvitković, D. i Wagner Jakab, A. (2009). Djeca s teškoćama u učenju u interaktivnom sustavu obitelji-škola-vršnjaci. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 31-38.
- Ivančić, Đ. i Stančić, Z. (2013). Stvaranje inkluzivne kulture škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(2), 139-157.
- Koster, M., Pijl, S. J., Nakken, H. i Houten, E. V. (2013). Social Participation of Students with Special Needs in Regular Primary Education in the Netherlands. *International Journal of Disability, Development and Education*, 57(1), 59-75.
- McBride, B. A., Bae, J. H. i Wright, M. S. (2002). An Examination of Family-School Partnership Initiatives in Rural Prekindergarten Programs. *Early Education and Development*, 13(1), 107-127.
- Pravobranitelj za osobe s invaliditetom. (2017). *Izvešće o radu za 2017. godinu*. Preuzeto 8. svibnja 2019. s <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/04/Izve%C5%A1%C4%87e-o-radu-Pravobranitelja-za-osobe-s-invaliditetom-2017..pdf>
- Ryabova, N. V. i Parfyonova, T. A. (2015). Study of Personal and Social Adjustment Ability of the Disabled Pupils. *International Education Studies*, 8(5), 213-221.
- Špelić, A. i Zuliani, Đ. (2011). Uloga empatije u socijalizaciji djece s teškoćama u razrednim sredinama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 96-108.
- Špelić, A., Zuliani, Đ. i Milošević, I. (2013). Prosocijalnost i empatija u kontekstu integracijskih razreda. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 135-150.
- Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom. Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria, Virginia, USA: ASCD.
- Zrilić, S. i Brzoja, K. (2013). Promjene u pristupima odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama. *Magistra ladertina*, 8(1), 141-153.
- Zvoleyko, E. V., Kalashnikova, S. A. i Klimenko, T. K. (2016). Socialization of students with disabilities in an inclusive educational environment. *International journal of environmental and science education*, 11(14), 6469-6481.
- Žić Ralić, A. i Ljubas, M. (2013). Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 22(3), 435-453.
- Žić-Ralić, A. i Šifner, E. (2014). Poticanje zajedništva i tolerancije različitosti u razredu. *Napredak*, 156(1-2), 77-92.

Social Integration of Students with Developmental Delays in Primary School

Abstract:

Great efforts have been made to integrate students with developmental delays in the regular educational system and the integration is regulated by many acts and regulations. The term developmental delays implies students with delays in cognitive, motor, sensor, emotional and social development. Education democratization and the right to equal education for all students have fostered the ideas to integrate students with developmental delays in the regular educational system. Social integration is a process of integrating children and youth in social activities, adjusting to social norms and values and accepting different social roles and responsibilities. The paper aimed to study opinions and attitudes of students attending primary schools in both rural and urban environments as to investigate whether students with developmental delays should be integrated in the regular educational system. More precisely, the aim was to study potential differences between the students of urban and rural schools in their perception of integration of students with developmental delays in the regular educational system. The students attending higher grades (fifth-eighth) in the primary schools located in the area of Valpovo participated in the research. 294 primary school students participated in the research, i.e. 156 students attending the primary school in the urban and 138 students attending the primary school in the rural environment participated in the research. The data was collected by conducting an anonymous survey which was analyzed by statistical tests, namely chi-square test and descriptive statistics. The results point to attitudinal differences between the primary school students from the rural and urban environment regarding the issue of social integration of students with developmental delays in the regular educational system, with rural students being more understanding and sympathetic towards the integration of students with developmental delays in the regular educational system. Nowadays, more attention is devoted to students with developmental delays; however, they still are not completely accepted.

Keywords: students with developmental delays, integration, rural and urban environment, students' opinion and attitudes, socialization